BY-NC-ND

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2018, 25(2), p. 333–356.

MUITŲ TEISĖS PAŽEIDIMAS KAIP NUSIKALSTAMA VEIKA: KOKĮ KRIMINALIZAVIMO MODELĮ TURIME?

Oleg Fedosiuk

Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Elektroninis paštas: o.fedosiukas@lat.lt

Pateikta 2018 m. gruodžio 3 d., parengta spausdinti 2018 m. gruodžio 31 d.

DOI: 10.13165/JUR-18-25-2-02

Nusikalstamomis veikomis įstatymu gali būti pripažintos tik tokios veikos, kurios iš tikrųjų yra pavojingos ir kuriomis iš tikrųjų yra daroma žala asmens, visuomenės, valstybės interesams arba dėl šių veikų kyla grėsmė, kad tokia žala bus padaryta.[1]

Santrauka. *Šiame straipsnyje analizuojamas Lietuvos baudžiamojoje teisėje įtvirtintas muitų teisės pažeidimų kriminalizacijos modelis, vertinant jį pagal jo suderinamumo su Europos Sąjungoje veikiančia bendra muitų ir muitinės priežiūros sistema, taip pat pagal nuoseklumo, pagrįstumo ir proporcingumo kriterijus siūlomi nagrinėjamų normų tobulinimo būdai.*

Reikšminiai žodžiai: *kontrabanda, muitinės apgaulė, neteisėtas prekių ar produkcijos neišvežimas iš Lietuvos Respublikos, muitų teisės pažeidimų kriminalizacijos modelis.*

1 Ištrauka iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d., 2006 m. sausio 16 d., 2010 m. gegužės 28 d., 2017 m. kovo 15 d. nutarimų.

© Mykolo Romerio universitetas, 2018
© Mykolas Romeris University, 2018
ISSN 1392–6195 (print), ISSN 2029–2058 (online)
http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/
http://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/

Įvadas

Pradedant nagrinėti muitų teisės pažeidimų kriminalizacijos klausimą, pirmiausia būtina atkreipti dėmesį į tai, kad tarpvalstybinio prekių judėjimo kontrolės ir apmuitinimo klausimai yra visoms Europos Sąjungos (toliau – ES) šalims privalomo bendro teisinio reguliavimo dalykas, todėl bet kokie su šia sritimi susiję Lietuvos nacionalinės teisės aktai turėtų būti maksimaliai suderinti su šiuo teisiniu reguliavimu. Tai pasakytina ir apie kodeksus, nustatančius administracinę ir baudžiamąją atsakomybę už įvairius muitų teisės pažeidimus.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai skyriuje (XXXI) įtvirtintos trys normos, nustatančios baudžiamąją atsakomybę už muitų teisės pažeidimus: kontrabanda (BK 199 straipsnis), muitinės apgaulė (BK 199-1 straipsnis) ir neteisėtas prekių ar produkcijos neišvežimas iš Lietuvos Respublikos (BK 200 straipsnis)[2]. Šių normų turinys, jose įtvirtintų nusikalstamų veikų kategorijos ir sankcijos rodo didelį įstatymo leidėjo susirūpinimą dėl minėtų nusikaltimų daromos žalos ir siekimą įtvirtinti normose kuo didesnį atgrasymo elementą. Pabrėžtina, kad ilgą laiką visos trys nusikalstamos veikos buvo priskirtos sunkių nusikaltimų kategorijai. Toks įstatymo leidėjo požiūris į minėtas veikas teisinėje literatūroje kartais buvo kritikuojamas kaip lemiantis pernelyg griežtų sankcijų taikymą, taip pat dėl to, kad nurodyto 250 MGL dydžio prekių vertės kriterijaus peržengimas reiškė iš karto sunkaus nusikaltimo padarymą, taigi tarp administracinio nusižengimo ir sunkaus nusikaltimo nebuvo jokių tarpinių grandžių[3]. Nuo 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujoms minėtų BK normų redakcijoms[4], visų trijų straipsnių pirmosiose dalyse atsirado ir apysunkio nusikaltimo variantas, tiesa, tai nesušvelnino, bet pagriežtino pažeidėjų atsakomybę, nes, nustačius mažesnio masto baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijų (150 MGL gabenamų prekių vertės dydžio viršijimas), apysunkio nusikaltimo statusą įgavo veikos, už kurias anksčiau buvo taikoma administracinė atsakomybė. Kriminalizacijos išplėtimo ir sankcijų proporcingumo klausimai, matyt, ir toliau liks teisinės diskusijos dalykas,

2 Būtina pasakyti, kad be paminėtų, BK yra ir kitų normų, kriminalizuojančių neteisėtą tam tikrų prekių ir daiktų gabenimą per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, jų eksportą ar importą (BK 194, 198-2, 213, 270-1, 270-2 straipsniai), tačiau jos užtikrina kitų (neekonominių) teisinių gėrių apsaugą ir nėra tiesiogiai siejamos su muitų teisės reguliavimo dalyku, todėl šiame straipsnyje atskirai neanalizuojamos.

3 Skirmantas Bikelis, „Permąstant sankcijas už kontrabandą: proporcingumo problema (I). Proporcingumo principas ir bausmės už kontrabandą“, *Teisės problemos* 4, 78 (2012),13-20; Kristupas Vasiliauskas, „Kontrabandos ir muitinės prižiūrimų prekių ar produkcijos gabenimo nusikaltimai: kai kurie baudžiamojo įstatymo trūkumai ir tobulinimo galimybės“, *Jurisprudencija* 21, 1 (2017), 199; Oleg Fedosiuk, „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė“, *Jurisprudencija* 19, 2 (2012), 730.

4 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 199, 1991, 199(2) ir 200 straipsnių pakeitimo įstatymas“, TAR, 2018-12-28, Nr. 21859.

kita vertus, ne mažiau svarbu yra sistemiškai aptarti viso esamo muitų teisės pažeidimų kriminalizavimo modelio ir atskirų nusikalstamų veikų definicijų kokybę. Tai ypač aktualu turint galvoje, kad Lietuvos Respublika priklauso bendrai ES muitų teritorijai ir tiesiogiai taiko šioje teritorijoje veikiančio Sąjungos muitinės kodekso[5] (toliau – SMK) taisykles ir procedūras.

Pažymėtina, kad ES lygmeniu jau senokai gvildenama idėja įvesti vienodą muitų teisės pažeidimų ir už jas taikomų sankcijų sistemą, šiais tikslais Europos Komisija yra parengusi atitinkamos direktyvos projektą[6]. Tiesa, projektas buvo kritikuojamas dėl nesuderinamumo su daugumos valstybės narių teisinių sistemų principais ir tradicijomis, pvz., dėl siūlomo atsakomybės be kaltės instituto, taip pat dėl siūlymo visus muitų teisės pažeidimus bausti tik įvairaus dydžio baudomis[7]. Todėl ES teisėkūros procese projektas buvo gerokai pakoreguotas, apribotas tik nebaudžiamųjų sankcijų sritimi, kartu paliekant valstybėms narėms galimybę taikyti ir baudžiamosios teisės sankcijas, kai to reikia dėl atitinkamo pažeidimo pobūdžio ir sunkumo. Europos Parlamentas per pirmąjį skaitymą pritarė būtent tokiai būsimos direktyvos versijai[8]. Vienaip ar kitaip, neišvengiamai artėjant šios srities reformai, yra gera proga pamąstyti ir apie turimo muitų teisės pažeidimų kriminalizacijos modelio būklę ir tobulinimo kryptį.

1. Muitų teisės pažeidimų kriminalizavimo teorinės gairės

Mąstant apie tai, kokiais esminiais bruožais turėtų pasižymėti muitų teisės pažeidimų kriminalizacijos modelis, atitinkantis valstybės ekonominių interesų apsaugos poreikį, ES muitų teisinį reguliavimą ir jo tikslus, Lietuvos teisės sistemą bei tradiciją, o taip pat ir baudžiamosios teisės paskirtį, išskirtini trys svarbiausi tokio modelio elementai: 1) nusikaltimo dalyku laikytinos tik muitinės prižiūrimos prekės; 2) kriminalizuotinos tik veikos, kurios reiškiasi kaip muitinės priežiūros išvengimas ar apgaulė ir 3) padaro tam tikro dydžio ekonominę žalą valstybei.

---

5 2013 m. spalio 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013, kuriuo nustatomas Sąjungos muitinės kodeksas (nauja redakcija), OL,10.10.2013, L 269/1.

6 Europos Komisijos pasiūlymas „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl Sąjungos muitų teisės pažeidimų ir sankcijų teisinės sistemos“, Briuselis, 2014-06-05 (COM/2013/884 final/4 - 2013/0432 (COD), žiūrėta 2018 liepos 5 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52013PC0884

7 Analysis and effects of the different Member States' customs sanctioning systems, Study for the IMCO Committee, Directorate General for Internal Policies, Policy Department A: Economic and Scientific Policy, European Parliament, European Union, 2016, 67-68, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/569990/IPOL_STU(2016)569990_EN.pdf

8 2016 m. spalio 25 d. priimti Europos Parlamento pakeitimai dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl Sąjungos muitų teisės pažeidimų ir sankcijų teisinės sistemos (COM(2013)0884 – C8-0033/2014 – 2013/0432(COD)) (Įprasta teisėkūros procedūra: pirmasis svarstymas), pakeitimai 5 ir 17, žiūrėta 2018 liepos 26 d., http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0400+0+DOC+XML+V0//LT

1.1. Muitinės prižiūrimos prekės kaip nusikaltimo dalykas

Bet kurio muitų srities nusikaltimo dalyku turėtų būti tik muitinės priežiūrai priklausančios prekės. Muitinės prižiūrimų prekių (angl. *goods under customs supervision*) sąvokos turinį iš esmės nusako SMK 1 straipsnis, skelbiantis, kad šio kodekso bendrosios taisyklės ir procedūros taikomos į Sąjungos muitų teritoriją įvežamoms arba iš jos išvežamoms prekėms. Šios, atrodo, paprastos sąvokos realų sudėtingumą lemia keletas aspektų, pirmiausia tai, kad į ES muitų teritoriją įvežamų prekių muitinė priežiūra dažnai nesibaigia ties ES išorinės sienos kirtimo vieta ir tęsiasi tol, kol dėl įvežtų prekių nebus priimtas galutinis sprendimas kitoje šalyje. Pvz., įvežus prekes per vienos ES šalies išorinę sieną, prekės pagal nustatytą maršrutą gabenamos į kitos ES šalies muitinę, kur dėl jų turi būti priimtas tam tikras sprendimas. Taigi, nors nuo 1993 m. sausio 1 d. ES valstybėse nutraukta reguliari į kitas ES šalis gabenamų prekių pasienio kontrolė[9], tačiau veikianti muitinės priežiūros sistema turi užtikrinti įvežtų prekių judėjimo kontrolę ir ES viduje, kol šios prekės negavo Sąjungos prekių statuso[10] ar nėra išvežtos iš ES muitų teritorijos. Kitas muitinės prižiūrimų prekių turinio sudėtingumą lemiantis aspektas yra pačios prekės sąvoka. Pažymėtina, kad ES teisėje prekės suprantamos plačiau nei įprasta šio žodžio prasmė, į šią kategoriją patenka bet kuris daiktas, turintis ekonominę vertę[11]. SMK taip pat nepateikia jokių kriterijų, pagal kuriuos tam tikras į ES muitų teritoriją įvežamas ar iš jos išvežamas daiktas įgauna prekės statusą. Prekės sąvokos turinį šiuo atveju, manytina, lemia du esminiai SMK muitinės veiklai keliami tikslai: pirma, apsaugoti ES ir jos valstybių narių finansinius interesus (SMK 3 straipsnis); antra, užtikrinti tam tikrų prekių judėjimo draudimus ir apribojimus, pagrįstus visuomenės dorovės, viešosios tvarkos, visuomenės saugumo, žmonių, gyvūnų ar augalų sveikatos bei gyvybės apsaugos, aplinkos apsaugos, nacionalinių meno, istorijos ar archeologijos vertybių apsaugos, pramoninės ar komercinės nuosavybės, grynųjų pinigų kontrolės ir kt. (SMK 134 straipsnis). Taigi prekėmis šiuo atveju pirmiausia vadintini muitu ir kitais mokesčiais apmokestinami daiktai, taip pat ir kai kurie neapmokestinami, bet specialiai muitinės priežiūrai priskirti daiktai, pvz., civilinėje apyvartoje uždrausti daiktai, tam tikros vertės grynieji pinigai, didelę kultūrinę reikšmę turintys asmeniniai daiktai ir pan. Visus daiktus,

9 Laisvas prekių judėjimas, Laisvą prekių judėjimą reglamentuojančių Sutarties nuostatų taikymo vadovas, Europos Komisija, Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2010, 16, žiūrėta 2018 liepos 26 d., http://publications.europa.eu/resource/cellar/a5396a42-cbc8-4cd9-8b12-b769140091cd.0020.02/DOC_1

10 Pagal SMK 5 straipsnio 23 punktą Sąjungos prekės – tai prekės, priskiriamos kuriai nors iš šių kategorijų: a) tik Sąjungos muitų teritorijoje gautos prekės, kurių sudėtyje nėra iš Sąjungos muitų teritorijai nepriklausančių šalių ar teritorijų importuotų prekių; b) iš Sąjungos muitų teritorijai nepriklausančių šalių ar teritorijų į šią teritoriją įvežtos ir į laisvą apyvartą išleistos prekės; c) prekės, gautos arba pagamintos Sąjungos muitų teritorijoje arba vien tik iš b punkte nurodytų prekių, arba iš a ir b punktuose nurodytų prekių.

11 Laisvas prekių judėjimas, *supra note* 9, 9–10.

atitinkančius muitinės prižiūrimų prekių sąvoką, įvežant juos į ES muitų teritoriją ar išvežant iš jos, privalu deklaruoti muitinei. Muitų teisės specifika pasireiškia tuo, kad muitinės priežiūrai nepriklausančių (neapmokestinamų ir nedeklaruotinų) daiktų kategorija pagrįsta išimties principu, t. y. tokie daiktai ir išimties taikymo sąlygos (pvz., keleivio bagaže esantys asmeniniam naudojimui skirti ir nustatytų parametrų neviršijantys daiktai) preciziškai išvardyti specialiuose teisės aktuose[12]. Visi daiktai, neįtraukti į šiuos teisės aktus, SMK požiūriu gali būti vadinami muitinės prižiūrimomis (reiškia ir deklaruotinomis) prekėmis.

Apibendrinant, muitinės prižiūrimų prekių sąvoką galima apibrėžti taip – tai visi į ES muitų teritoriją įvežami ar iš jos išvežami, taip pat jau įvežti, bet į ES laisvą apyvartą neišleisti, ekonominę vertę turintys daiktai, išskyrus tuos, kurie teisės aktų specialiai priskirti neapmokestinamų ir muitinei nedeklaruotinų daiktų kategorijai. Prekės, neatitinkančios muitinės prižiūrimų prekių sąvokos, pvz., Sąjungos prekės, kurios gabenamos vidinėje ES teritorijoje[13], neturėtų būti muitų srities nusikaltimo dalyku, net jeigu kas nors ir bandytų tokias prekes vežti per valstybės sieną slaptai ar be tinkamų dokumentų. Neturėtų būti tokio pobūdžio nusikaltimo dalyku ir įvairios ribotos apyvartos prekės ar net visiškai uždrausti daiktai, jeigu jie neturi jokių sąsajų su SMK reguliavimo dalyku, pvz., Lenkijoje pagamintos ir į Lietuvą neteisėtai įvežtos narkotinės medžiagos ir pan.

Aiškinant muitinės prižiūrimų prekių kaip atitinkamo nacionalinėje teisėje apibrėžto nusikaltimo dalyko sąvoką, reikia turėti galvoje ir šalies jurisdikciją taikyti nustatytą atsakomybę. Šia prasme išskirtinos tokios prekių rūšys: 1) per Lietuvos Respublikos valstybės sieną į ES muitų teritoriją įvežamos ir iš šios teritorijos išvežamos prekės; 2) į Lietuvos Respublikos teritoriją iš ES nepriklausančios (toliau – ir trečiosios) ar kitos ES šalies įvežtos, bet vis dar muitinės prižiūrimos prekės (pvz.: gabenamos tranzitu, įvežtos saugoti, perdirbti, laikinai naudoti, eksportuoti ar reeksportuoti ir pan.).

---

12 2015 m. liepos 28 d. Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) 2015/2446, kuriuo Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013 papildomas išsamiomis taisyklėmis, kuriomis patikslinamos kai kurios Sąjungos muitinės kodekso nuostatos, OL, 29.12.2015, L 343/1; 2009 m. lapkričio 16 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1186/2009, nustatantis Bendrijos atleidimo nuo muitų sistemą (kodifikuota redakcija), OL, 10.12.2009, L 324/23; 2007 m. gruodžio 20 d. Tarybos direktyva 2007/74/EB dėl keliaujančių iš trečiųjų šalių asmenų importuojamų prekių neapmokestinimo pridėtinės vertės mokesčiu ir akcizais, OL, 29.12.2007, L 346; „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 16 d. nutarimas Nr. 439 dėl keleivių įvežamų prekių neapmokestinimo importo pridėtinės vertės mokesčiu ir akcizais taisyklių patvirtinimo“ (suvestinė redakcija nuo 2015-01-01), Valstybės žinios, 2004, Nr. 58-2049, i. k. 1041100NUTA00000439; „Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas“ (suvestinė redakcija nuo 2018-01-01), Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-1271; Valstybės žinios, 2002, Nr.40-0; Valstybės žinios, 2002, Nr.46-0; Valstybės žinios, 2002, Nr.48-0, i. k. 1021010ISTA00IX-751.

13 Pažymėtina, kad SMK 153 straipsnio 1 punktas įtvirtina prezumpciją, kad visos Sąjungos muitų teritorijoje esančios prekės turi Sąjungos prekių muitinį statusą, kol nenustatyta priešingai.

1.2. Muitinės priežiūros išvengimas ir apgaulė kaip kriminalizavimo pagrindas

Turint galvoje baudžiamosios teisės paskirtį, kriminalizuotini ne formalaus pobūdžio muitinės procedūrų pažeidimai, bet tik tokie, kurie pasireiškia kaip prekėms taikomos muitinės priežiūros išvengimas ar apgaulė. Norint geriau suvokti, kaip gali reikštis minėtos veikos, ES teritorijoje veikiančią muitinės priežiūrą sąlyginai galima skirti į išorinę (taikomą į ES muitų teritoriją įvežant ir iš jos išvežant prekes) ir vidinę (taikomą į ES muitų teritoriją įvežtoms, bet į laisvą ES apyvartą neišleistoms prekėms)[14]. „Išorinės" ES muitinės priežiūros ir atitinkamų pareigų muitinei teisinis pagrindas yra prekių gabenimo ar siuntimo per ES muitų teritorijos sieną faktas, o „vidinė" ES muitinės priežiūra pagrįsta tuo, kad ES muitų teritorijoje yra prekės, neturinčios Sąjungos prekių statuso. Remiantis SMK 134 straipsniu, šios prekės priklauso muitinės priežiūrai tol, kol jos neįgauna Sąjungos prekių statusą, arba kol jos išvežamos iš Sąjungos muitų teritorijos arba sunaikinamos. Pagal SMK nustatytą tvarką tokių prekių buvimą ir judėjimą ES muitų teritorijoje legitimizuoja tam tikra įforminta muitinės procedūra, kurios vykdymą besikeisdamos informacija kontroliuoja ES šalių muitinės. Čia pirmiausia paminėtinos eksporto ir reeksporto (SMK 269-270 straipsniai) procedūros[15], taip pat specialiosios tranzito, saugojimo, tikslinio naudojimo ar perdirbimo procedūros (SMK 210 straipsniai). Svarbu yra ir tai, kad ES viduje muitinės priežiūra gali būti atliekama tiek teritorinių muitinių vietoje, į kurias pagal suderintą maršrutą pristatomos prekės, tiek ir mobiliųjų muitinės grupių[16]. Tai reiškia, kad neteisėtas muitinės prižiūrimų prekių gabenimas, melagingas jų deklaravimas ar kitas pažeidimas gali būti atskleistas tiek vykdant iš anksto numatomą (reguliarią) muitinės priežiūrą (tikrinant prekes, kurios pristatytos į muitinę pagal suderintą maršrutą ES viduje), tiek ir „atsitiktinį" tikrinimą (pvz., sustabdžius transporto priemonę, įvažiavusi į Lietuvos teritoriją iš kitos ES šalies).

SMK požiūriu tiek „išorinė", tiek „vidinė" ES muitinės priežiūra yra vienodos reikšmės ir skirta tiems patiems tikslams pasiekti, t. y, kad iš trečiųjų šalių įvežamos

14 Pabrėžtina, kad SMK nustatytas muitinės priežiūros procesas yra vientisas. Autorius išorinę ir vidinę ES muitinės priežiūros rūšis išskiria tik metodiniais tikslais, norėdamas tiksliau paaiškinti kriminalizuotinų veikų turinį. Be to, toks rūšiavimas padeda geriau suprasti muitinės prižiūrimų prekių sąvoką, taip pat BK esančių kontrabandos, muitinės apgaulės ir prekių neišvežimo normų paskirtį.

15 Eksporto procedūra įforminama iš ES muitų teritorijos išvežamoms Sąjungos prekėms (SMK 269 straipsnis), o reeksporto procedūra – iš ES muitų teritorijos išvežamoms ne Sąjungos prekėms (SMK 270 straipsnis).

16 Muitinės mobiliųjų grupių statusą ir veiklą reglamentuoja „Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas" (nauja įstatymo redakcija nuo 2017-01-01), TAR 2016-11-16, i. k. 2016-26857; „Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. lapkričio 23 d. įsakymu Nr. 1B-1048 patvirtinti muitinės mobiliųjų grupių darbo organizavimo nuostatai", Valstybės žinios, 2004, Nr. 172-6370, i. k. 1043030ISAK01B-1048.

prekės nepatektų į ES rinką nesumokėjus muito, importo pridėtinės vertės mokesčio ar akcizo arba sumokėjus mažesnius nei priklauso mokesčius; kad prekės, kurioms taikomas eksporto muitas, nebūtų išvežtos iš ES muitų teritorijos nesumokėjus eksporto muito; kad eksportuojamos prekės, kurioms taikomas 0 proc. pridėtinės vertės mokesčio tarifas, realiai būtų išvežtos iš ES muitų teritorijos; kad reeksportui skirtos prekės, kurioms netaikomas importo muitas, būtų realiai reeksportuotos; kad importuotojai ir eksportuotojai naudotųsi muitų lengvatomis tik muitų teisės nustatytais pagrindais bei laikytųsi įvairių atskiroms prekių rūšims taikomų reikalavimų ir ribojimų. Šie tikslai visiškai pasiekiami, kai importuotojai, eksportuotojai ir kiti už prekes atsakingi asmenys santykiuose su muitine elgiasi sąžiningai, t. y. nevengia kontrolės, nenaudoja apgaulės ir klastojimo. Turint galvoje vienodą „išorinės" ir „vidinės" ES muitinės priežiūros svarbą, kriminalizacijos modelis taip pat turėtų užtikrinti vienodą požiūrį į veikas, kuriomis bandoma išvengti ar apgauti muitinės priežiūrą, nesvarbu, ar tai padaryta kertant išorinę ES valstybės sieną ar prižiūrint ES muitų teritorijoje esančias prekes.

1.3. Ekonominė žala valstybei kaip baudžiamosios atsakomybės taikymo ir atribojimo nuo administracinio nusižengimo kriterijus

Kalbant apie žalos valstybei elementą, kuris yra svarbus kriminalizacijai tinkamo pavojingumo ir ekonominio-finansinio pažeidimo pobūdžio rodiklis, išskirtinos dvi galimos tokios žalos rūšys: 1) tai ES ir Lietuvos valstybės finansiniai praradimai nuslėpus mokesčius, kurie būtų sumokėti, jeigu būtų laikomasi prekių deklaravimo, importo, eksporto, tranzito ir kitų procedūrų tvarkos; 2) sąžiningos verslo konkurencijos iškreipimas, kai atskiri ūkio subjektai išvengia papildomų išlaidų, reikalingų atskiroms (netarifinėms) prekių rūšims keliamiems reikalavimams įgyvendinti. Netarifinėmis vadinamos tokios į ES muitų teritoriją įvežamos bei iš jos išvežamos prekės, kurioms nustatyti draudimai, apribojimai bei specialieji reikalavimai, daugiausia susiję su būtinumu turėti licencijas, leidimus, sertifikatus, atitikties deklaracijas ir pan.[17] Kita vertus, diskutuotina, ar muitinės priežiūros pažeidimai, nesusiję su finansiniais praradimais, iš tikrųjų verti „nusikaltimo statuso" ar vis dėlto labiau priskirtini administracinių nusižengimų kategorijai arba kitai baudžiamosios teisinės apsaugos sričiai, pvz., aplinkos, visuomenės sveikatos ir saugumo, informacinių sistemų apsaugos ir pan. Be to, antrąją žalos rūšį sudėtinga paversti kiekybiniu kriterijumi, kuris tiesiog būtinas atribojant pagrindus taikyti baudžiamąją ir administracinę atsakomybę.

Tiek ES lygmeniu, tiek Lietuvos teisinėje literatūroje išsakyta įvairių minčių dėl to, kokia kiekybine išraiška turėtų būti suformuluotas kriterijus, pagal kurį diferenci-

17 Lietuvos Respublikos muitinė, Verslui ir privatiems asmenims, Apribojimai ir draudimai, Bendra informacija, žiūrėta 2018 spalio 2 d., https://www.lrmuitine.lt

juojama taikoma atsakomybė. Šiame kontekste pažymėtina, kad, remiantis Europos Komisijos užsakyto tyrimo rezultatais, 2009 metais 16-os ES valstybių narių teisinėse sistemose už muitų teisės pažeidimus buvo taikomos tiek baudžiamosios, tiek ir kitokio pobūdžio sankcijos; 12-oje šalių buvo taikomi kiekybiniai atsakomybių atribojimo kriterijai. Vienose šalyse buvo taikomas nuslėptų mokesčių kriterijus (Graikija, Estija, Slovakija, Suomija, Vengrija, Italija), kitose – prekių vertės kriterijus (Latvija, Lietuva), o kai kuriuose šalyse alternatyviai taikomi abu kriterijai (Ispanija, Portugalija, Slovėnija)[18]. Tiek vienas, tiek kitas kriterijus turi privalumų ir trūkumų. Šio straipsnio autorius vis dėlto pritaria tiems[19], kurie siūlo suteikti prioritetą nuslėptų mokesčių, o ne prekių vertės rodikliui. Iš tiesų, importuojamų ir eksportuojamų prekių vertės ir mokėtinų mokesčių santykis nėra vienodas ir priklauso nuo prekių rūšies ir apmokestinimo specifikos, taigi galima situacija, kai didesnę finansinę žalą padariusi veika gali nepasiekti baudžiamajai atsakomybei būtino prekių vertės dydžio, o mažesnę žalą valstybės finansams padariusi veika gali šį dydį viršyti. Prekių vertės kriterijus yra nutolęs nuo kriminalizacijai svarbaus „žalos principo“ ir leidžia taikyti baudžiamąją atsakomybę ir už tokius muitinės priežiūros pažeidimus, kurie savo esme labiau priskirtini administracinės atsakomybės sričiai. Kai kuriais atvejais nusikaltimo dalyku gali tapti grynieji pinigai, kuriems apskritai jokie muitai netaikomi. ES vidaus politikos direktorato (IPOL) ekspertų nuomone, sankcijų sistema, grindžiama ne gautos mokestinės naudos, bet prekių vertės kriterijumi, yra disproporcinė[20]. Poziciją dėl mokesčių kriterijaus prioriteto diferencijuojant atsakomybę išsakė ir Europos ekonomikos ar socialinių reikalų komitetas[21] bei Europos Parlamento Vidaus rinkos ir vartotojų apsaugos komitetas[22], ši pozicija įtvirtinta Europos Parlamento per pirmąjį skaitymą priimtame direktyvos dėl muitų teisės pažeidimų ir sankcijų teisinės sistemos projekte[23]. Taigi nuslėptų mokesčių dydžio rodiklis, many-

18 Analysis and effects of the different Member States' customs sanctioning systems, *supra note* 7, 23, 26.

19 Bikelis, *supra note* 3, 16, 20.

20 Analysis and effects of the different Member States' customs sanctioning systems, *supra note* 7, 64.

21 „Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl Sąjungos muitų teisės pažeidimų ir sankcijų teisinės sistemos“ (COM(2013) 884 final – 2013/0432 (COD)) (2016/C 487/08), punktas 4.7, žiūrėta 2018 spalio 2 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016AE4500&from=EN

22 „Europos Parlamento teisėkūros rezoliucijos projektas dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl Sąjungos muitų teisės pažeidimų ir sankcijų teisinės sistemos“, Europos Parlamento Vidaus rinkos ir vartotojų apsaugos komiteto 2016 m. liepos 19 d. pranešimas (pakeitimai 10, 29, 31), žiūrėta 2018 liepos 26 d., http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2016-0239+0+DOC+XML+V0//LT

23 2016 m. spalio 25 d. priimti Europos Parlamento pakeitimai dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl Sąjungos muitų teisės pažeidimų ir sankcijų teisinės sistemos (pakeitimai 10, 29, 31), *supra note* 8.

tina, yra logiškesnis ir labiau suderintas su proporcingumo principu ir baudžiamosios atsakomybės kaip paskutinės priemonės (lot. *ultima ratio*) prigimtimi.

Tačiau nežiūrint to, koks kriterijus būtų pasirinktas konstruojant muitų teisės pažeidimų kriminalizacijos modelį, svarbu užtikrinti, kad jis būtų aiškus, t. y. išreikštas tam tikru kiekybiniu vienetu, ir pakankamai solidus, kad nedevalvuotų baudžiamosios atsakomybės instituto ir nelemtų bereikalingo teisėsaugos institucijų resursų švaistymo.

2. Baudžiamajame kodekse įtvirtinto kriminalizacijos modelio sisteminiai bruožai

Galiojančio BK nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai skyriuje (XXXI) esančių trijų normų, kriminalizuojančių muitų teisės pažeidimus, sistemoje galima įžvelgti tiek nuoseklių ir logiškų bruožų, tiek ir šalintinų „svetimkūnių“. Išskirčiau šiuos esminius turimo modelio bruožus, kuriuos galima vertinti kaip tam tikrą sistemą, kuri nors ir nėra tobula, tačiau pakankamai logiška ir efektyviai veikianti:

Pirma, kontrabandos (BK 199 straipsnis) norma pirmiausia (tiek, kiek ji nesusijusi su specialiai nurodytų daiktų, pvz., narkotinių medžiagų, ginklų ir t. t., gabenimu) kriminalizuoja neteisėtą privalomai deklaruotinų prekių gabenimą ir bet kurį kitą perkėlimo būdą[24] per Lietuvos Respublikos valstybės sieną į trečiąsias šalis ir iš tokių šalių. Tokioms prekėms taikomas muitinės tikrinimas, susietas su įvežimo į ES muitų teritoriją ar išvežimo iš jos vieta ir laiku („išorinė“ ES muitinės priežiūra). Baudžiamosios atsakomybės taikymo už kontrabandą pagrindu yra gabenamų prekių nepateikimas ar kitoks muitinės kontrolės išvengimas, t. y. bandymas vienaip ar kitaip išvengti ar apgauti muitinės tikrinimą (slepiant prekes, melagingai juos deklaruojant ar vežant ne per muitinės postus), taikomą į ES muitų teritoriją įvežamoms ir iš šios teritorijos išvežamoms prekėms.

Antra, muitinės apgaulės nusikalstamos veikos sudėtis (BK 199-1 straipsnis), kurios atsiradimą lėmė Lietuvos tapimas ES muitų teritorijos dalimi, apima „vidinės“ ES muitinės priežiūros pažeidimus. Šio nusikaltimo dalykas – tai muitinės prižiūrimos prekės, kurios legaliai, pvz., pagal tranzito, eksporto, reeksporto procedūrą, arba nelegaliai įvežtos į Lietuvos Respubliką iš ES valstybės narės. Muitinės apgaulės nusikaltimo esmę sudaro bandymas išvengti ar apgauti tokioms prekėms taikomą muitinės priežiūrą (detaliau apie tai – 3.3. skyriuje).

Trečia, neteisėto prekių ar produkcijos neišvežimo iš Lietuvos Respublikos norma (BK 200 straipsnis) kriminalizuoja nevykdymą pareigos išvežti prekes, kurios pagal atitinkamai įformintą eksporto ar tranzito procedūrą privalo būti išvež-

24 Gabenimo požymis teismų praktikoje tradiciškai aiškinamas taip, kad apima ir prekių siuntimą bei atsisiuntimą paštu, taip pat bet kokį kitą perkėlimo per valstybės sieną būdą. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos kontrabandos bylose”, p. 2.1. *Teismų praktika*, Nr. 20 (2004 kovo 1 d.).

tos. Neišvežimo nusikalstama veika gali būti konstatuojama nustačius ne tik tai, kad prekės nebuvo išvežtos laiku, bet ir tai, kad jų nebuvo ketinama išvežti taip, kaip priklauso pagal tranzito ar eksporto procedūros dokumentus. Paprastai šią aplinkybę rodo prekių realizavimo Lietuvos Respublikos teritorijoje faktas, jų išvežimo fiktyvus įforminimas, pagrobimo ar praradimo imitavimas ir pan.[25] Beje, prekių neišvežimo nusikaltimas yra vienintelis iš trijų, kuris formaliai atsietas nuo muitinės priežiūros išvengimo ir apgaulės požymių, kita vertus, šio nusikaltimo faktinis padarymas tiesiog neįmanomas be tranzitinėms ir eksportuojamoms prekėms taikomos muitinės priežiūros išvengimo ar suklaidinimo[26].

Ketvirta, visose trijose normose baudžiamajai atsakomybei taikyti nustatytas, nors ir atitrūkęs nuo „žalos principo“, bet kiekybiniu požiūriu aiškus kriterijus, t. y. neteisėtai gabenamų prekių muitinės vertės, įskaitant mokesčius, 150 MGL dydžio viršijimas (apysunkis nusikaltimas). Pažeidimas, susijęs su didesnės nei 250 MGL vertės prekėmis, priskirtas sunkių nusikaltimų kategorijai ir užtraukia griežtesnę atsakomybę pagal atskiras nagrinėjamų straipsnių dalis. Mažesnės nei 150 MGL vertės prekių kontrabanda užtraukia administracinę atsakomybę pagal atitinkamą Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) normą (208-217 straipsniai).

Penkta, teigiamai vertintina ir tai, kad visos minėtos nusikalstamos veikos yra tyčinės; baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims; užtikrinamas bendrininkavimo, rengimosi ir pasikėsinimo stadijų baudžiamumas, turto konfiskavimo privalomumas; visų normų sankcijose kaip alternatyva laisvės atėmimui numatyta galimybė taikyti baudą.

3. Baudžiamajame kodekse įtvirtinto kriminalizacijos modelio trūkumai ir probleminiai klausimai

Minėta, kad teisinėje literatūroje dažniausiai nagrinėjamos normos kritikuojamos dėl nepakankamai pagrįsto priskyrimo sunkių nusikaltimų kategorijai ir pernelyg griežtų sankcijų[27]. Pastebima ir normose naudojamų sąvokų neatitiktis SMK

25 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2017 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-30-788/2017“.

26 Atkreiptinas dėmesys į tai, kad muitinės apgaulės ir prekių neišvežimo normos dėl tam tikrų veikų gali konkuruoti. Taip atsitinka, kai iš ES šalies į Lietuvą atvežamos prekės, kurios pagal eksporto ar tranzito procedūrą privalo būti išvežtos iš ES muitų teritorijos, tačiau iš tiesų jos nėra išvežamos, pvz., jų išvežimas per muitinės postą imituojamas. Tokia veika formaliai atitinka tiek muitinės apgaulės (BK 199-1 straipsnis), tiek prekių neišvežimo (BK 200 straipsnis) požymius. Manytina, šioje normų konkurencijoje „laimi“ prekių neišvežimo norma, kuri gali būti traktuojama kaip lex specialis. Prekių neišvežimo norma taip pat gali būti taikoma kaip sutaptis su kontrabanda, pvz., kai realiai išvežamos kitos prekės nei priklauso pagal eksporto deklaraciją.

27 Bikelis, *supra note* 3, 13.

esančiai terminologijai, nuogąstaujama dėl organizuotos grupės požymio nebuvimo[28]. Kita vertus, turimam modeliui yra daug rimtesnių „priekaištų", rodančių sisteminio pobūdžio trūkumus.

3.1. „Specialių daiktų kontrabandos" modelio kritika

Kaip didžiausią nuogąstavimą keliantį aspektą išskirčiau BK 199 straipsnio 2, 3 ir 4 dalyse įtvirtintą „specialių daiktų kontrabandos" modelį. Mano nuomone, jis išbalansuoja normų, kriminalizuojančių muitų teisės pažeidimus, sistemą ir lemia pakankamai dideles disproporcijas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagrindinėje kontrabandos sudėtyje (BK 199 straipsnio 1 dalis) nurodyti du alternatyvūs neteisėto prekių gabenimo (siuntimo, atsisiuntimo) per valstybės sieną būdai: nepateikimas deklaruotinų prekių muitinės kontrolei ir kitoks šios kontrolės išvengimas. Kontrabandos kaip ekonominio-finansinio-muitinio pažeidimo pobūdį identifikuoja būtent šie būdai, kartu turintys savyje ir tvirtą kriminalizavimo pagrindą. Tačiau kvalifikuotose sudėtyse (BK 199 straipsnio 2, 3 ir 4 dalys) atsiranda trečiasis alternatyvus būdas, t. y. neturėjimas leidimo gabenti tam tikrus normoje specialiai nurodytus daiktus, kuriems toks leidimas reikalingas. Šis alternatyvus būdas įgyvendina visai kitokį kontrabandos modelį ir užtikrina kitokių teisinių gėrių (kultūros vertybių, visuomenės saugumo, žmonių sveikatos) apsaugą. Be to, kriminalizavimo prasme šis būdas yra rizikingas, nes geba „paversti" kontrabandininku ir tokį asmenį, kuris nieko nuo muitinės neslepia.

Sąrašas daiktų, kurių gabenimas be leidimo priskirtas kontrabandos nusikaltimui, laikui bėgant didėja ir šiandien yra toks: 1) Tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės įstatyme nurodytos medžiagos (BK 199 straipsnio 2 dalis); 2) kilnojamosios kultūros vertybės ir antikvariniai daiktai (BK 199 straipsnio 3 dalis); 3) šaunamieji ginklai, šaudmenys, sprogmenys, sprogstamosios medžiagos; 4) radioaktyviosios medžiagos ar kitos strateginės prekės; 5) nuodingosios medžiagos; 6) stipriai veikiančios, narkotinės, psichotropinės medžiagos ir jų prekursoriai (BK 199 straipsnio 4 dalis). Viena vertus, nurodytas sąrašas anaiptol neapima visų uždraustų ir ribotos apyvartos daiktų, kurių gabenimo kontrolę užtikrina sienos apsaugos ir muitinės pareigūnai, kita vertus, baudžiamosios atsakomybės nustatymas BK 199 straipsnyje už tokią „specialių daiktų kontrabandą" nėra nei logiškas, nei proporcingas. Štai keletas argumentų šiam teiginiui pagrįsti. Pirma, ši kontrabandos rūšis nesuderinta su SMK reguliavimu, nes jos dalyką gali sudaryti ne tik muitinės prižiūrimos, bet ir Sąjungos prekės, pvz., iš Lietuvos į Latviją be leidimo gabenami antikvariniai daiktai ar vaistiniai preparatai, kurių sudėtyje yra dopingo ar psichotropinių medžiagų; antra, baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma vien už tai, kad gabentojas nepasirūpino leidimu, nors turimų daiktų neslėpė ir disponuoja jais teisėtai; trečia, baudžiamoji atsakomybė taikoma nepriklausomai nuo gabenamų daiktų kiekio ir vertės, taigi gali

28 Vasiliauskas, *supra note* 3, 194–195, 199.

būti taikoma ir už smulkius atvejus; ketvirta, už prekių, kurių importas, eksportas ar tranzitas leidžiamas tik turint galiojantį leidimą, gabenimą pažeidžiant nustatytą tvarką numatyta administracinė atsakomybė (ANK 213 straipsnis), taigi minėtas kontrabandos modelis iš dalies dubliuoja šią normą; penkta, neteisėtas disponavimas įvairiais uždraustais ir ribotos apyvartos daiktais, nurodytais BK 199 straipsnio 2 ir 4 dalyse (narkotikais, ginklais, sprogmenimis, dopingo medžiagomis ir kt.), kriminalizuotas specialiai tam skirtuose BK skyriuose, taigi dubliuojami kitose normose nustatyti draudimai. Visa tai lemia įvairius neaiškumus ir didelės disproporcijos galimybę taikant minėtą kontrabandos modelį.

Pvz., įsivaizduokime, kad kažkas nusikalto tuo, kad Lietuvos teritorijoje laikė ar gabeno nedidelį kiekį kanapių be platinimo tikslo. Tai baudžiamasis nusižengimas, už kurį gresia viešieji darbai, laisvės apribojimas, bauda arba areštas (BK 259 straipsnio 2 dalis). Tačiau jeigu toks kanapių kiekis būtų parsisiųstas paštu, pvz., iš Nyderlandų Karalystės, tai jau būtų sunkus nusikaltimas, už kurį jam grėstų laisvės atėmimas nuo trejų iki dešimties metų (BK 199 straipsnio 4 dalis)[29]. Tokia pat bausmė grėstų ir keliautojui, kurio kišenėje yra teisėtai įgytų vaistų, turinčių psichotropinių medžiagų, bet nėra gydymo įstaigos išduoto dokumento, kurį galima būtų traktuoti kaip leidimą gabenti tokias medžiagas per valstybės sieną. Tokiose bylose teismui kartais tenka našta „kūrybiškai“ pritaikyti nelogišką baudžiamąjį įstatymą išteisinant nerūpestingą keliautoją su vaistais kišenėje dėl jam inkriminuotos narkotikų kontrabandos[30].

Šio straipsnio autoriaus nuomone, baudžiamosios atsakomybės taikymas už teisėtai turimo daikto gabenimą per valstybės sieną vien tik dėl leidimo neturėjimo savaime kelia abejonių dėl tokios kriminalizacijos legitimumo. Oponentas galėtų motyvuoti priešingą nuomonę tuo, kad gabentojas privalo žinoti apie tokio leidimo būtinumą ir pasirūpinti juo. Galima būtų su tuo sutikti, jeigu teisinis reguliavimas, kurį privalo žinoti valstybės sieną kertantis asmuo, būtų aiškus ir visuotinai žinomas. Bet realybė yra tokia, kad susigaudyti prekių deklaravimo, reikalaujamų sertifikatų ir leidimų taisyklėse gali tik patyręs muitų teisės specialistas. Todėl labai svarbu užtikrinti, kad nieko neslepiantis nuo muitinės ar pasienio pareigūno asmuo netaptų nusikaltėliu atsitiktinai, dėl nežinojimo ar nesusipratimo. Juk vargu ar turistas, visiškai teisėtai įgijęs kokią nors smulkmeną sendaikčių turguje, gali suvokti, kad kiekvienam daiktui, senesniam nei 100 metų, reikalingas Kultūros vertybių apsaugos departamento prie Kultūros ministerijos leidimas išvežti iš Lietuvos. Ir kaip turistui, atvažiavusiam

29 Ši disproporcija, panašu, jau yra visuomenės pastebėta ir gana „karštai“ diskutuojama žiniasklaidoje. Žr. Mykolas Majauskas, „Kodėl už gramą „žolės“ internetu gresia 10 metų kalėjimo?“, sausio 15 d., 2019, https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/mykolas-majauskas-kodel-uz-grama-zoles-internetu-gresia-10-metu-kalejimo.d?id=80098759; Aistė Čiučiurkaitė, „Ar švelninti bausmes už narkotikų kontrabandą?“, sausio 16, 2019, https://www.ziniuradijas.lt/laidos/ryto-espresso/ar-svelninti-bausmes-uz-narkotiku-kontrabanda?soundtrack=1

30 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 21 d. nutartis byloje Nr. 2K-107/2006“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-108/2006“.

į Lietuvą kelioms dienoms, spėti gauti tą leidimą? Ar asmuo gali suvokti, kad daiktas, kurį kiekvienas gali laisvai įsigyti, turėti ir net sunaikinti, reikalauja atskiro leidimo vežti jį į užsienį? O tokio leidimo neturėjimas, net jei asmuo neslepia daikto, yra sunkus nusikaltimas (BK 199 straipsnio 3 dalis). Todėl tokia kriminalizacija visiškai pagrįstai kritikuojama teisinėje literatūroje[31].

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pagal ES teisinį reguliavimą leidimų kultūros vertybių eksportui gali būti reikalaujama tik tuo atveju, kai jos eksportuojamos už Bendrijos muitų teritorijos ribų[32], tačiau Lietuvos nacionalinė teisė reikalauja leidimų išvežant tokius daiktus (grįžtamai ir negrįžtamai) tiek į trečiąsias, tiek į kitas ES šalis[33]. Galima tik spėti, kaip tokį nacionalinį teisinį reguliavimą įvertintų Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, nes pagal šio teismo praktiką bet kuri ES valstybės narės taikoma priemonė, ribojanti laisvą prekių judėjimą, turi atitikti proporcingumo principą[34], be to, tokios priemonės negalimos, kai jos nukrypsta nuo suderintų ES teisės aktų[35]. Dėl to galima diskutuoti, tačiau vargu ar įmanoma pateisinti situaciją, kai bet kokios vertės antikvarinio daikto gabenimas iš Lietuvos į kitą ES šalį be leidimo priskirtas sunkių nusikaltimų kategorijai. Nuo absurdiškų baudžiamųjų procesų piliečius saugo vien tai, kad tokia „kontrabanda“, nesant privalomo muitinės tikrinimo ES viduje, tiesiog nepatenka į teisėsaugos akiratį. Kita vertus, asmuo, bandantis neapgalvotai be leidimo išvežti ar išsiųsti savo antikvarinį daiktą į ES nepriklausančią šalį, realiai rizikuoja tapti asmeniu, padariusiu „sunkų nusikaltimą“. Tai gerai iliustruoja kasacinės instancijos teisme nagrinėta byla, kurioje asmuo pirmosios instancijos teismo buvo išteisintas, o apeliacinės instancijos teismo buvo nuteistas už tai, kad jam priklausančią antikvarinę knygą per internetinių aukcionų ir elektroninės prekybos svetainę „eBay“ pardavė JAV gyvenančiam asmeniui už 250 JAV dolerių ir bandė ją paštu jam nusiųsti. Kasacinės instancijos teismas sutiko su nuteistojo argumentais, kuriais šis ginčijo savo veiksmų nusikalstamą ir tyčinį pobūdį, todėl

31 Armanas Abramavičius, Albertas Milinis, Andželika Vosyliūtė, „Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, numatančių atsakomybę už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai, kūrimo bei taikymo nuostatos“, *Teisės apžvalga/ Law review* 2, 14 (2016), 174.

32 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 116/2009 dėl kultūros vertybių eksporto (kodifikuota redakcija), OL, 10.2.2009, L 39/1.

33 „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 9 d. nutarimas Nr. 1424 Dėl kilnojamųjų kultūros vertybių ir antikvarinių daiktų išvežimo iš Lietuvos Respublikos taisyklių ir kilnojamųjų kultūros vertybių ir antikvarinių daiktų, kuriuos išvežant iš Lietuvos Respublikos būtina turėti kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos leidimą, sąrašo patvirtinimo“ (suvestinė redakcija nuo 2013-06-29), 6 ir 7 straipsniai, Valstybės žinios, 2004, Nr. 165-6031.

34 2002 m. sausio 22 d. sprendimas byloje *Canal Satélite Digital* (C-390/99), 33 punktas; 2007 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Komisija prieš Vokietiją* (C-319/05), 87 punktas; 2007 m. birželio 7 d. sprendimas byloje *Komisija prieš Belgiją* (C-254/05), 33 punktas; 2008 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje *Komisija prieš Liuksemburgą* (C-286/07), 36 punktas.

35 1977 m. spalio 5 d. sprendimas byloje *Carlo Tedeschi* (5/77), 35 punktas; 1996 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Hedley Lomas* (C-5/94), 18 punktas; 2000 m. liepos 11 d. sprendimas byloje *Toolex* (C-473/98), 25 punktas.

paliko galioti pirmosios instancijos teismo išteisinamąjį nuosprendį. Štai ištrauka iš nutarties, iš kurios galima spręsti ir apie leidimo neturėjimo, kaip pagrindo taikyti baudžiamąją atsakomybę, teisinį problematiškumą: „BK 199 straipsnio 1 dalies taikymas už antikvarinių daiktų kontrabandą pagal leidimo neturėjimo požymį visada turi būti pagrįstas teismo įsitikinimu, kad šių daiktų gabentojas iš tiesų suvokė ne tik formalų būtinumą turėti leidimą, bet ir faktą, kad gabenamas daiktas turi kultūrinę vertę, dėl kurios šiam taikoma valstybės apsauga, ir kad jis veikia priešingai šios apsaugos tikslams – išsaugoti kultūros vertybes dabarties ir ateitiems kartoms. Tik tada galima daryti išvadą apie tyčinį veikos pobūdį ir pakankamą jos pavojingumą baudžiamajai atsakomybei taikyti“[36].

Teisės aktų labirintuose galima pasiklysti ir bandant išsiaiškinti dopingo turinčių medžiagų gabenimo per valstybės sieną teisėtumo klausimą. Antai Tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės įstatymo[37] 3 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad fiziniai asmenys turi teisę gydymo tikslais asmeniniam vartojimui įvežti į Lietuvos Respubliką ir išvežti iš jos, gauti ar siųsti paštu vaistinius preparatus, kurių sudėtyje yra šio įstatymo nurodytų tam tikrų dopingo medžiagų, Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymo nustatyta tvarka. Paieškoję minėtos tvarkos Farmacijos įstatyme[38], jokio specialaus reguliavimo, susijusio su dopingo medžiagomis, nerandame, užtat randame nuorodą į tai, kad fizinis asmuo turi teisę savo individualioms reikmėms įvežti į Lietuvos Respubliką ir išvežti iš jos, gauti ar siųsti paštu vaistinius preparatus Sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka (įstatymo 8 straipsnio 13 punktas). Susipažinus su reikiamu Sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintu aprašu[39], iš ganėtinai painiai suformuluotų taisyklių galima suprasti, kad iš trečiosios šalies ar kitos ES šalies įvežant (gaunant paštu) vaistinius preparatus, kurių sudėtyje yra dopingo medžiagų, reikalinga atitinkama gydytojo pažyma ar receptas, patvirtinantys individualioms reikmėms būtiną kiekį (6, 7, 11 punktas). Dėl tokių preparatų išvežimo tvarkos nieko apraše nepasakyta, kita vertus, įtvirtinta bendra taisyklė, kad išvežant (siunčiant) vaistus į kitą šalį, galioja tos šalies nustatyta tvarka (aprašo 5 straipsnis). Šiomis detalėmis apkraunu skaitytoją norėdamas pabrėžti, kad esminės baudžiamosios atsakomybės už dopingo medžiagų turinčių vaistų išvežimą ar įvežimą taikymo sąlygos (neteisėtumas, būtino leidimo neturėjimas) grindžiamos nuorodomis į nuolat besikeičiantį ir galvosūkį primenantį teisinį reguliavimą, kurį realiai gali žinoti tik mui-

36 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-60-788/2015“.

37 „Lietuvos Respublikos tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės įstatymas“, TAR, 2015-05-15, Nr. 2015-07406.

38 „Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas“ (suvestinė redakcija nuo 2018-11-01). Valstybės žinios, 2006, Nr. 78-3056, i. k. 1061010ISTA000X-709.

39 „Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl vaistinių preparatų įvežimo į Lietuvos Respubliką ir išvežimo iš jos, gavimo ir siuntimo paštu fizinio asmens individualioms reikmėms tvarkos aprašo patvirtinimo“ (nauja redakcija nuo 2017 m. lapkričio 1 d.), TAR 2017-09-20, i. k. 2017-14862.

tinės veiklos specialistas. Taigi net ir labai rūpestingam piliečiui, norinčiam vežti su savimi per valstybės sieną teisėtai turimą preparatą, kuriame yra dopingo medžiagų, ganėtinai sudėtinga susigaudyti, kaip išvengti neteisėto elgesio ir netapti kontrabandininku, jau nekalbant apie tuos, kurie apskritai nesidomi turimų vaistų sudėtimi ir jų įvežimo (išvežimo) tvarkomis.

Anksčiau išdėstyti argumentai leidžia daryti išvadą, kad baudžiamoji atsakomybė už daiktų gabenimą per valstybės sieną neturi būti grindžiama požymiu „neturėdamas leidimo“, o kontrabandos norma neturėtų dubliuoti specialiųjų ANK ir BK straipsnių, nustatančių atsakomybę už neteisėtą disponavimą įvairiais uždraustais ir ribotos apyvartos daiktais. Taigi kontrabandos ir kitose muitų srities ekonominių nusikaltimų sudėtyse apskritai neturėtų būti specialiai išskiriami daiktai, kurie nebūtinai atitinka muitinės prižiūrimų prekių sąvoką ir kuriems netaikomas bendras baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo (150 MGL dydžio prekių vertės) kriterijus. Jeigu „specialių daiktų kontrabandos“ modelis ir išliktų Lietuvos baudžiamojoje teisėje, vis dėlto tiesiog būtina imtis įstatymo pakeitimų, kad nusikalstamas veikos pobūdis būtų grindžiamas muitinės priežiūros išvengimo ar apgaulės požymiais, bet ne leidimo šiems daiktams gabenti neturėjimu, nes šis požymis kelia didžiausią neproporcingo baudžiamosios atsakomybės taikymo riziką.

Protinga būtų taip pat visiškai eliminuoti galimybę taikyti kontrabandos normą daiktų gabenimui per Lietuvos valstybės sieną su kita ES šalimi. Minėta, kad, Lietuvai tapus ES muitų teritorijos dalimi, tokioms veikoms apimti specialiai buvo sukurta muitinės apgaulės norma. Taigi kontrabandos dalyką geriausiai būtų suformuluoti kaip *per Lietuvos Respublikos valstybės sieną į Europos Sąjungos muitų teritoriją ar iš jos gabenamos prekės, kurias privalo pateikti muitinei.*

3.2. Ar už nedeklaruotų pinigų gabenimą turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė?

Kalbant apie baudžiamosios atsakomybės taikymą už neteisėtą prekių gabenimą per valstybės sieną, aktualu atsakyti, kaip vertinami grynųjų pinigų nedeklaravimo atvejai. Tokie atvejai visiškai atsieti nuo „žalos principo“, nes grynųjų pinigų gabenimas per valstybės sieną nėra apmokestinamas ir gali būti pavojingas tik pinigų plovimo prevencijos požiūriu. Kita vertus, vienas iš grynųjų pinigų judėjimo tarp valstybių kontrolės instrumentų yra ir pareiga juos deklaruoti. Antai Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo[40] 21 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad grynųjų pinigų sumos deklaruojamos šiais atvejais: 1) kai asmuo per Lietuvos Respubliką į ES iš trečiųjų šalių įveža ar iš ES per Lietuvos Respubliką išveža į trečiąsias šalis, kaip jos reglamentuotos Lietuvos Respublikos muitinės įstatyme, grynųjų pinigų vienkartinę sumą, kurios vertė yra ne mažesnė kaip nurodytoji 2005

40 „Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas“ (nauja redakcija nuo 2017-07-13), TAR 2017-07-12, i. k. 2017-12068.

m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1889/2005 dėl grynųjų pinigų, įvežamų į Bendriją ar išvežamų iš jos, kontrolės nuostatų 3 straipsnio 1 dalyje (dabar tai 10 000 eurų viršijanti suma); 2) muitinės pareikalavimu, kai asmuo į kitas ES valstybes nares iš Lietuvos Respublikos išveža ir iš kitų ES valstybių narių į Lietuvos Respubliką įveža ar į kitas ES valstybes nares ir iš kitų ES valstybių narių gabena grynuosius pinigus, kurių vienkartinė suma viršija 10 000 eurų ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta. Šios nuostatos atkartojamos ir Muitinės departamento direktoriaus patvirtintoje grynųjų pinigų deklaravimo formos pildymo, pateikimo ir priėmimo instrukcijoje[41].

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pinigų sumos, viršijančios 10 000 eurų, deklaravimo tvarka ir deklaranto pareigos turinys skiriasi priklausomai nuo to, ar pinigai gabenami į trečiąsias šalis (iš tokių šalių) ar ES viduje. Primintina ir tai, kad SMK reguliavimo dalyką sudaro tik į ES muitų teritoriją įvežamos ir iš jos išvežamos prekės (SMK 3 straipsnis) ir kad ES teisės aktai nenumato pareigos deklaruoti ES viduje gabenamus pinigus. Tokia pareiga nustatyta Lietuvos nacionalinėje teisėje ir tik tuo atveju, kai muitinės pareigūnas to pareikalauja. Šie aspektai, manytina, lėmė tai, kad atsakomybė už įvairius grynųjų pinigų deklaravimo tvarkos pažeidimus išvežant juos į kitą ES šalį ar įvežant iš tokios šalies nedviprasmiškai nustatyta išskirtinai ANK 218 straipsnyje. Dėl to nebelieka jokios būtinybės dirbtinai ieškoti argumentų, pagrindžiančių galimybę taikyti už tai baudžiamąją atsakomybę. Būtų tiesiog apmaudu, jei teismai pradėtų formuoti tokią praktiką.

Tačiau kitaip vertinami nedeklaruotų grynųjų pinigų gabenimo į trečiąsias šalis ir iš tokių šalių atvejai. Kiekvienas asmuo, nedeklaravęs vežamų pinigų, kurių suma viršija 10 000 Eur, rizikuoja susilaukti kaltinimo kontrabanda. Kontrabandos normos taikymas tokiu atveju grindžiamas gabentojo pareiga visais atvejais raštu deklaruoti 10 000 Eurų viršijančią sumą atvykstant į Bendriją ar išvykstant iš jos. Bylų, kuriuose asmenys nuteisti už grynųjų pinigų kontrabandą, yra nemažai, viena jų (tiesa, Lietuvos Respublika tada dar nebuvo ES nare) sukėlė didelį neigiamą Latvijos visuomenės reakciją į Lietuvoje vykusį baudžiamąjį procesą prieš Latvijos Respublikos pilietį (sportininką), kuris buvo nuteistas už bandymą pervežti per Lietuvos valstybės sieną didelę iš sporto uždirbtų, bet nedeklaruotų pinigų sumą. Teismai, atsižvelgdami į situacijos išskirtinumą netaikė nuteistajam laisvės atėmimo[42], vėliau Lietuvos Respublikos Prezidento vadovaujama Malonės komisija panaikino ir sportininkui skirtą

41 „Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos generalinio direktoriaus 2006 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. 1b-891 Dėl grynųjų pinigų deklaracijos formų, reikalavimų grynųjų pinigų deklaracijos blanko formai bei grynųjų pinigų deklaracijos pildymo ir muitinio įforminimo instrukcijos patvirtinimo“ (redakcija nuo 2016-12-17), TAR, 2016-12-16, Nr. 29001.

42 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-106/2004“.

baudą[43]. Iš tiesų, situacija, kai žmogus teisiamas už legaliai uždirbtų pinigų gabenimą, vargu ar leidžia smerkti tokį „nusikaltėlį“, bet užtat verčia suabejoti teisinio reguliavimo adekvatumu.

Jau minėta, kad grynųjų pinigų slaptas gabenimas per valstybės sieną nelemia jokių mokestinių prievolių išvengimo. 2005 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas[44], įpareigojantis deklaruoti įvežamą ar išvežamą sumą, kuri viršija 10 000 Eur, pagrįstas būtent siekiu užkirsti kelią pinigų plovimui, t. y. pajamų, gautų iš neteisėtos veiklos, patekimui į finansų sistemą ir jų investavimą (preambulės 2 punktas). Kartu šis teisės aktas nurodo, kad sankcijos už prievolės deklaruoti grynuosius pinigus nevykdymą turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios. Kita vertus, to negalima suprasti, kad šios prievolės nevykdymas turi būti traktuojamas kaip apysunkis ar sunkus nusikaltimas neatsižvelgiant nei į gabenamų pinigų kilmę, nei į asmens tikslus, kaip yra pagal Lietuvoje veikiantį baudžiamąjį įstatymą. Šių dienų teismų praktika tokio pobūdžio bylose iš lėto keičiasi. Kai kuriais atvejais, nustačius, kad asmuo nedeklaravo vežamos pinigų sumos, bet atsižvelgus į teisėtą pinigų kilmę, aiškius turėtojo tikslus ir žalos valstybės biudžetui nebuvimą, tokie asmenys išteisinami dėl kontrabandai būtinos tyčios nebuvimo[45], kai kuriais atvejais – pripažįstami kaltais, tačiau kaip neproporcinga teisinė priemonė netaikomas pinigų konfiskavimas[46]. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika taip pat rodo, kad „aklas“ nedeklaruotų pinigų konfiskavimas gali kirstis su Europos žmogaus teisių konvencijos reikalavimais. Ne vienoje byloje šis teismas pripažino nedeklaruotų pinigų konfiskavimą neproporcingu[47].

Autoriaus nuomone, grynųjų pinigų nedeklaravimas kertant valstybės sieną su trečiąja šalimi, nesant pinigų plovimo požymių, vis dėlto galėtų būti dekriminalizuotas. Minėtam pažeidimui įvertinti visiškai pakaktų administracinės atsakomybės su teismo diskrecija, atsižvelgiant į aplinkybes (aiški ar neaiški pinigų kilmė, sumos dydis, asmens ketinimai) konfiskuoti nedeklaruotą pinigų sumą. Norint pakeisti tei-

---

43 „Malonės komisija panaikino bausmę latvių dviratininkui J. Silovui, tačiau turto nesugrąžino“, birželio 27 d., 2018, https://www.delfi.lt/news/daily/crime/malones-komisija-panaikino-bausme-latviu-dviratininkui-jsilovui-taciau-turto-nesugrazino.d?id=6983767

44 2005 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1889/2005 dėl grynųjų pinigų, įvežamų į Bendriją ar išvežamų iš jos, kontrolės, OL, 25.11.2005, L 309/9.

45 „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-242-197/2015“.

46 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-130-699/2015“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 12 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. 2AT-19/2014“.

47 2008 m. lapkričio 6 d. sprendimas byloje *Ismayilov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 30352/03; 2009 m. vasario 9 d. sprendimas byloje *Sun prieš Rusiją*, peticijos Nr. 31004/02; 2009 m. vasario 26 d. sprendimas byloje *Grifhorst prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 28336/02; 2009 m. liepos 9 d. sprendimas byloje *Moon prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 39973/03; 2009 m. vasario 5 d. sprendimas byloje *Gabrič prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 9702/04.

sinį vertinimą, pakaktų kontrabandos sudėtyje numatyti išimtį, taikomą gryniesiems pinigams, arba muitinės priežiūros pažeidimų baudžiamumą susieti su nuslėptų mokesčių, bet ne su prekių vertės dydžiu. Galiojančiame ANK tokiu atveju reikėtų numatyti specialią normą, nustatančią atsakomybę už grynųjų pinigų deklaravimo tvarkos pažeidimą juos išvežant į ES nepriklausančią šalį ar įvežant iš tokios šalies, pvz., papildyti ANK 218 straipsnį nauja dalimi.

3.3. Muitinės apgaulės normos probleminiai klausimai

Iš visų trijų muitų teisės pažeidimus kriminalizuojančių normų, sudėtingiausia paaiškinti muitinės apgaulės (BK 199-1 straipsnis) sudėties turinį. Minėta, kad muitinės apgaulės normos paskirtis esančiame kriminalizacijos modelyje – apimti „vidinės" ES muitinės priežiūros pažeidimus, kurių neapima kontrabandos norma, todėl šio nusikaltimo dalykas suformuluotas kaip iš ES valstybės narės į Lietuvos Respubliką įvežti daiktai, kuriuos privalu pateikti muitinei. Pabrėžtina, kad pagal formuluotę gali būti išvengta ar apgauta ne tik Lietuvos, bet ir kitos ES šalies muitinės priežiūra, taigi sąlyginai muitinės apgaulę galima skirti į dvi rūšis: 1) Lietuvos Respublikos muitinės priežiūros išvengimą ar apgaulę ir 2) kitos ES šalies muitinės priežiūros išvengimą ar apgaulę.

Pirmoji muitinės apgaulės rūšis pirmiausia taikytina situacijai, kai į ES muitų teritoriją prekes įvežantis asmuo kitoje ES šalyje įformina muitinės procedūrą, pagal kurią šios prekės privalo būti atvežtos ir pateiktos Lietuvos muitinei, kuri dėl jų turi priimti tam tikrą sprendimą, pvz., išleisti į laisvą apyvartą. Tačiau atsakingas asmuo prekių nepristato arba pristato, bet bando vienaip ar kitaip apgauti muitinę. Tai reiškia, kad prekėms įforminta muitinės procedūra lieka neužbaigta arba užbaigiama apgaule ar korupciniais metodais, pvz., pateikiant muitinės pareigūnams suklastotus dokumentus ar sukeistas prekes, paperkant muitinės pareigūnus, taip siekiant gauti neteisėtą patvirtinimą, kad prekės pristatytos ir praėjo muitinės priežiūros procedūrą ir pan. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, aiškinant muitinės apgaulės normos vietą ir paskirtį, dažniausiai minima situacija, kai į Lietuvą atvežamos prekės, kurioms įforminta būtent tranzito procedūra[48]. Tačiau muitinės prižiūrimos prekės iš ES šalies gali būti įvežtos ir pagal kitas muitinės procedūras, pvz., eksporto, reeksporto, laikino įvežimo perdirbti, todėl pačios normos veikimo nereikėtų sieti vien tik su tranzitu. Prie pirmosios muitinės apgaulės rūšies priskirtini ir tokie atvejai, kai bandoma išvengti ar apgauti ne iš anksto numatomą (reguliarią), bet atsitiktinę (nereguliarią)

48 Pvz., „Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto Pagrindinio komiteto 2005 m. birželio 17 d. išvada dėl <...> įstatymo projekto Nr. XP-418", žiūrėta 2018 spalio 15 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.257844?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=1f860ea5-6aa3-45e6-9728-e1d663caacf1; Daiva Bereikienė, Mindaugas Bilius, Gediminas Bučiūnas ir kt., Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis, Antroji knyga, (Vilnius: Registrų centras, 2017), 26-27; Vasiliauskas, *supra note* 3, 194.

muitinės priežiūrą. Tokia situacija gali susiklostyti, kai transporto priemonę patikrina mobilioji muitinės grupė arba policija, kuri, kilus įtarimų, pristato krovinį tikrinti į teritorinę muitinę. Tokiu atveju nusikaltimo dalyką gali sudaryti ir tokios Sąjungos prekių statuso neturinčios prekės, kurios į Lietuvos teritoriją iš kitos ES šalies įvežamos be jokio teisinio pagrindo, neįforminus jokios muitinės procedūros. Pvz., iš vieno teismų praktikos pavyzdžio matyti, jog BK 199-1 straipsnis (kartu su BK 199-2 straipsniu) buvo pritaikytas atvejui, kai cigaretės, slaptai įvežtos iš Rusijos į Latviją, buvo gabenamos per Lietuvos teritoriją, taigi nei tranzito, nei kokia nors kita muitinės procedūra cigaretėms įforminta nebuvo. Slapto krovinio priskyrimas muitinės prižiūrimų prekių kategorijai lėmė byloje nustatyti faktai, kad cigaretės neteisėtai pateko į ES muitų teritoriją iš Rusijos Federacijos per Latvijos Respublikos muitinės kelio postą ir toliau buvo nelegaliai gabenamos per Lietuvos teritoriją į Lenkiją. Mobiliajai grupei sustabdžius transporto priemonę patikrai, vairuotojas deklaravo, kad nieko neveža, taigi nepateikė prekių muitinės tikrinimui ir bandė ją suklaidinti[49]. Tai, kad tokie atvejai kvalifikuojami praktikoje kaip muitinės apgaulė, rodo ir kiti teismų praktikos pavyzdžiai[50].

Antrąją muitinės apgaulės rūšį (kitos ES šalies muitinės priežiūros išvengimą ir apgaulę) paaiškinti sudėtingiau. Galima spėti, kad turimos galvoje situacijos, kai, pvz., patikrinus į Lietuvą įvežtą krovinį, nustatoma, kad gabenamos prekės buvo melagingai deklaruotos kitos ES šalies muitinėje, kuri apgaulės įtakoje įformino prekėms tam tikrą muitinės procedūrą, pvz., tranzitą per Lietuvą. Tokiais atvejais, manytina, aktualus būtų klausimas, kurios šalies jurisdikcijai priklauso pažeidėjo teisinis persekiojimas.

Vertinant muitinės apgaulės normos kokybę, atkreiptinas dėmesys į tai, kad ji tik iš dalies kriminalizuoja galimus „vidinės" ES muitinės priežiūros pažeidimus. Tokia išvada darytina dėl to, kad šio nusikaltimo dalyku gali būti tik prekės, įvežtos į Lietuvą iš kitos ES šalies. Taigi norma neapima atvejų, kai muitinės prižiūrimos prekės teisėtai įvežtos tiesiogiai iš trečiųjų šalių ir kai šioms prekėms įforminta kuri nors SMK numatyta procedūra. Pvz., įforminus laikino įvežimo perdirbti (SMK 256-258 straipsniai) procedūrą, iš trečiosios šalies atvežtos prekės gali būti naudojamos Lietuvoje atliekant vieną arba daugiau perdirbimo operacijų, netaikant prekėms importo muito ar kitų privalomųjų mokėjimų. Tokios prekės (perdirbimo produktai) muitinės prižiūrimos, kol joms įforminama kita muitinės procedūra, prekės reeksportuojamos iš Sąjungos muitų teritorijos, sunaikinamos arba perduodamos valstybės

---

49 „Kauno apygardos teismo 2011 m. rugsėjo 26 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-326-245/2011".

50 „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. liepos 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-289-478/2016"; „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. rugsėjo 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-29-768/2017"; „Vilniaus apygardos teismo 2018 m. sausio 16 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-137-211/2018" ir kt.

nuosavybėn[51]. Taigi muitinės suklaidinimas dėl laikino įvežimo perdirbti procedūros laikymosi gali lemti neteisėtą finansinę naudą ir privalomų mokesčių išvengimą. Iš trečiųjų šalių taip pat gali būti importuojamos prekės, kurios dėl savo ypatingos paskirties visai arba iš dalies neapmokestinamos importo muitais, tačiau turi būti vartojamos pagal nustatytą paskirtį muitinei prižiūrint, tam įforminama galutinio vartojimo (SMK 254 straipsnis) procedūra. Neįvykdžius šios tikslinio naudojimo sąlygos, dėl kurios prekės buvo visai arba iš dalies neapmokestintos importo muitais, turi būti sumokėta muitinei atsiradusi skola[52]. Taigi muitinės priežiūros išvengimas ar apgavimas vykdant šią procedūrą taip pat gali lemti neteisėtą finansinę naudą ir privalomų mokesčių išvengimą. Šie pavyzdžiai rodo, kad muitinės apgaulės normoje (BK 199-1 straipsnis) nurodyta sąlyga, t. y. kad prekės turi būti įvežtos į Lietuvą būtent iš kitos ES šalies, nepateisinamai riboja šio nusikaltimo sudėtį. Manytina, kad tai yra teisinės apsaugos spraga, nes tam tikri „vidinės" ES muitinės priežiūros išvengimo atvejai neapimami nė vieno iš trijų BK straipsnių, nors gali būti tiek pat žalingi kaip ir kriminalizuoti pažeidimai. Šią spragą galima būtų pašalinti, jei šio nusikaltimo dalykas apimtų ne tik iš ES valstybės narės į Lietuvos Respubliką įvežtas, bet ir *kitas Lietuvos Respublikos teritorijoje muitinės prižiūrimas prekes.*

3.4. Ar nepakaktų vienos universalios normos, kriminalizuojančios muitinės priežiūros išvengimą ir apgaulę?

Jau minėta, kad dabartinėje trijų normų sistemoje galima įžvelgti tiek teigiamų ir išsaugotinų bruožų, leidžiančių kalbėti apie tam tikrą su SMK reikalavimais suderintą kriminalizacijos modelį, tiek ir šiam modeliui prieštaraujančius ir šalintinus „svetimkūnius", sudarančius prielaidas neproporcingam baudžiamosios atsakomybės taikymui. Esant progai galima pamąstyti ir apie tai, ar nebūtų protingiau visą muitinės priežiūros pažeidimų kriminalizacijos modelį „sutalpinti" vienoje definicijoje. Šio straipsnio autoriaus nuomone, turint galvoje ES veikiančią suvienodintą muitų sistemą ir visoms valstybėms narėms privalomą SMK teisinį reguliavimą, galima palikti praeityje nusikaltimų skirstymą į „kontrabandą" ir „muitinės apgaulę" pagal tai, per kurią valstybės sieną (ES išorinę ar vidinę) gabenamos prekės. Toks skirstymas yra ganėtinai dirbtinis ir labiau yra skubios įstatymų leidybos, reaguojant į Lietuvos įstojimą į bendrą ES muitų teritoriją, nei apgalvotos teisinės koncepcijos rezultatas. Pažymėtina, kad tarptautinėje teisėje įprastas kontrabandos ir muitinės apgaulės sąvokų atskyrimas pagrįstas visai kitokiu principu[53] nei Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

51 Lietuvos Respublikos muitinė, Verslui ir privatiems asmenims, Muitinės procedūros, Specialiosios procedūros, Laikinas įvežimas perdirbti, žiūrėta 2018 spalio 2 d., http://www.lrmuitinė.lt

52 Lietuvos Respublikos muitinė, Verslui ir privatiems asmenims, Muitinės procedūros, Specialiosios procedūros, Tikslinis naudojimas, Galutinis vartojimas, žiūrėta 2018 spalio 2 d., http://www.lrmuitinė.lt

53 Pvz., 1977 m. Pasaulio muitinių organizacijos (WCO) konvencija apibrėžia kontrabandą (angl.

Vis dėlto muitinės priežiūros išvengimas ir apgaulė ES muitų teritorijoje turi tą pačią ekonominę prasmę tiek įvežant prekes iš trečiųjų šalių (į tokias šalis), tiek ir jas kontroliuojant ES viduje, taigi išorinių ir vidinių ES sienų aplinkybė nėra optimalus kriterijus skirtingoms nusikaltimų sudėtims konstruoti. Nėra jokio teorinio būtinumo turėti ir atskirą prekių neteisėto neišvežimo iš Lietuvos Respublikos normą, nes, kaip minėta anksčiau, šios nusikalstamos veikos neįmanoma padaryti neišvengus ir nesuklaidinus muitinės priežiūros.

Jeigu būtų pritarta anksčiau išsakytai idėjai sieti baudžiamąją atsakomybę su anksčiau minėtų trijų esminių sąlygų visuma, t. y. su a) su prekių statusu (muitinės prižiūrimos prekės); b) muitinės priežiūros išvengimu ar apgaule ir c) nuslėptų mokesčių dydžiu, visai nesudėtinga suformuluoti vieną universalų BK straipsnį, kriminalizuojantį visus pavojingiausius muitinės priežiūros pažeidimus. Pagrindinė tokio nusikaltimo sudėtis galėtų būti suformuluota, pvz., taip: *Tas, kas, turėdamas pareigą, muitinės prižiūrimų prekių nepateikė muitinei, melagingai jas deklaravo, imitavo jų praradimą, įvežimą į Lietuvos Respubliką ar išvežimą iš jos, arba kitaip neteisėtai išvengė ar suklaidino prekėms taikomą Lietuvos Respublikos ar kitos Europos Sąjungos valstybės narės muitinės priežiūrą, jei dėl to buvo nuslėpta mokesčių, kurių vertė viršija ... MGL dydį, baudžiamas ...*

Tokią universalią normą būtų galima pavadinti „Muitinės priežiūros išvengimas ar apgaulė“ ir geriausia vieta BK jai būtų tarp nusikalstamų veikų finansų sistemai (XXXII skyrius). Protinga būtų, atsižvelgiant į nuslėptų mokesčių dydį, pagrindinėje sudėtyje suformuluotą veiką priskirti apysunkių, o kvalifikuotoje sudėtyje – sunkių nusikaltimų kategorijai. Turint galvoje kitų BK esančių mokesčių slėpimo normų (BK 220, 221 straipsniai) turinį, baudžiamoji atsakomybė už apysunkį nusikaltimą galėtų būti siejama su 100 MGL, o už sunkų – su 750 MGL nuslėptų mokesčių dydžiu, taip pat su organizuotos grupės požymiu. Įgyvendinus šiuos pasiūlymus, dalis šiuo metų kriminalizuotų veikų neatitiktų siūlomos nusikalstamos veikos sudėties požymių, kita vertus, to nereikėtų bijoti, nes šias veikas apimtų atitinkamos ANK normos, kurios taip pat yra pakankamai veiksmingos ir atgrasančios. Be to, artėjanti sankcijų už muitų teisės pažeidimus suvienodinimo reforma ES lygmeniu pagrįsta nuostata, kad būtent nebaudžiamosios sankcijos (angl. *non-criminal sanctions*) yra pagrindinė teisinė priemonė reaguojant į tokio pobūdžio veikas.

---

smuggling) kaip prekių judėjimą per muitinės sieną bet kokiu slaptu būdu, o muitinės apgaulę (angl. *customs fraud*) – kaip muitinės įstatymų pažeidimą, kuriuo asmuo apgaulės būdu suklaidina muitinę ir taip visai ar iš dalies nesumoka importo ar eksporto muitų ir mokesčių arba išvengia muitinės įstatyme numatytų draudimų ar apribojimų taikymo, arba gauna kokios nors naudos, nesuderinamos su muitinės įstatymu. Žr.: „Tarptautinė konvencija dėl tarpusavio administracinės pagalbos užkertant kelią muitinės įstatymų pažeidimams, vykdant šių pažeidimų tyrimą ir su jais kovojant“ (Nairobis, 1977 m. birželio 9 d.), 1 str., Valstybės žinios, 2000, Nr. 94-2923.

Išvados

a. Galiojančio BK nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai skyriuje (XXXI) esančių trijų normų, kriminalizuojančių muitų teisės pažeidimus, sistemoje galima įžvelgti tiek teigiamai vertinamų ir išsaugotinų, tiek nesisteminių ir šalintinų bruožų. Kai kurie jų gali lemti perteklinį baudžiamosios atsakomybės taikymą, kai kurie, atvirkščiai, palieka teisinės apsaugos spragų.
b. Tikslinga nustatyti tokį kriminalizacijos modelį, pagal kurį nusikalstamas muitų teisės pažeidimo pobūdis būtų siejamas su trijų esminių sąlygų visuma: a) su prekių statusu (muitinės prižiūrimos prekės); b) muitinės priežiūros išvengimu ar apgaule ir c) nuslėptų mokesčių dydžiu.
c. Turint galvoje kontrabandos normos vietą ir paskirtį esančioje trijų normų sistemoje, šio nusikaltimo dalyką geriausiai būtų patikslinti ir suformuluoti kaip *per Lietuvos Respublikos valstybės sieną į Europos Sąjungos muitų teritoriją ar iš jos gabenamos prekės (daiktai), kurias privalu pateikti muitinei*.
d. Kontrabandos normoje numatyta galimybė taikyti baudžiamąją atsakomybę vien už leidimo gabenti tam tikrus specialiai nurodytus daiktus per valstybės sieną neturėjimą, neatsižvelgiant į gabenamų daiktų vertę, taip pat į tai, ar šie daiktai atitinka muitinės prižiūrimų prekių sąvoką, vertintina kaip nenuosekli ir neproporcinga kriminalizacija.
e. Baudžiamosios atsakomybės taikymas už grynųjų pinigų nedeklaravimą kertant valstybės sieną su ES nepriklausančia šalimi, neatsižvelgiant į gabenamų pinigų kilmę ir gabentojo tikslus, neatitinka proporcingumo reikalavimo ir baudžiamųjų įstatymų paskirties.
f. Muitinės apgaulės nusikaltimo dalyko susiejimas įstatyme vien tik su į Lietuvą iš kitos ES šalies įvežamomis prekėmis, nepateisinamai riboja normos veikimo sritį ir neapima muitinės priežiūros išvengimo ir apgaulės atvejų, kai prekės į Lietuvą įvežtos iš trečiųjų šalių ir čia prižiūrimos pagal tam tikrą SMK numatytą specialiąją procedūrą (laikino saugojimo, laikino įvežimo perdirbti, tikslinio vartojimo). Todėl muitinės apgaulės dalyką siūlytina praplėsti *ir kitomis Lietuvos Respublikos teritorijoje muitinės prižiūrimomis prekėmis*.
g. Vienas iš muitų teisės pažeidimų kriminalizavimo modelio tobulinimo variantų galėtų būti visų trijų šios srities nusikalstamų veikų apjungimas viename BK straipsnyje, esančiame nusikalstamų veikų finansų sistemai skyriuje (XXXII). Suderinant šios muitinės išvengimo ar apgaulės normos turinį su kitomis BK esančiomis mokesčių slėpimo normomis (BK 220, 221 straipsniai), baudžiamoji atsakomybė už apysunkį nusikaltimą galėtų būti siejama su 100 MGL, o už sunkų – su 750 MGL nuslėptų mokesčių dydžiu, taip pat su organizuotos grupės požymiu.

CUSTOMS INFRINGEMENTS AS A CRIME: WHAT KIND OF CRIMINALIZATION MODEL DO WE HAVE?

Oleg Fedosiuk

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article analyzes the Lithuanian model of criminalization of customs infringements, assessing it in accordance with the harmonized customs supervision system in the European Union, as well as in terms of consistency, reasonableness and proportionality. Questions of legality and control of the movement of goods across borders are common and obligatory to all countries of the European Union, therefore Lithuanian national legislation should be consistent with this legal regulation as much as possible, not to oppose it. This is also relevant for codes that lay down administrative and criminal liability for non-compliance with the common rules and procedures applicable to goods entering or leaving the customs territory of the Union.*

The Criminal Code of the Republic of Lithuania contains three norms establishing criminal liability for customs infringements: 1) smuggling (Art. 199); 2) customs fraud (Art. 199); 3) the unlawful non-export of goods or products from the Republic of Lithuania (Art. 200). All these crimes are classified as less serious and serious and this shows a great concern of the legislator about the damage caused by these infringements and the desire to insert in the norms a very strong element of dissuasion. In legal literature, this aspect of the existing criminal regulation is sometimes criticized due to excessive sanctions. On the other hand, in the public legal discussion there are no comments on the coherence and validity of the criminalization model established in the criminal legislation, whether all criminalized acts in this area really deserve a status of crime and properly aligned with the fact of belonging of the Republic of Lithuania to the common customs territory of the European Union and the Union Customs Code regulation. The article mostly focuses on these issues.

The author of the article has drawn the following conclusions: 1) in the system of three norms that criminalize customs infringements can be seen both positively evaluated and preserved, as well as non-systemic and exclusionary features. Some of them may lead to excessive criminal liability, while others, on the contrary, leave room for legal gaps; 2) the status of customs offence deserves acts related to an attempt to avoid or mislead customs supervision in order to obtain unlawful tax benefits of a fixed amount. Other violations should lead to non-criminal sanctions. The model of criminalization should include avoiding and deceiving both the "external" customs supervision (applied at the border of EU customs union) and "internal" EU customs supervision (applied at the territory of EU customs union). The criterion, which establishes the basis for criminal liability for smuggling and other customs offenses, should be related with the eva-

ded tax burden, but not with the value of transported goods and items. This criterion should be solid enough to not devalue the institute of criminal liability and consistent with general criminal legislation on tax evasion; 3) the possibility of imposing criminal liability solely for a lack of permission to transport some special kind of items across the state border (regardless of the value of the goods and status of goods under customs supervision), set in the norm of smuggling (art. 199), does not comply with the principle of proportionality; 4) the application of criminal liability for the non-declaration of cash when crossing the borders with non-EU countries, set in the norm of smuggling (art. 199), regardless of the origin of money and the purpose of the carriage, does not comply with the requirement of proportionality and aims of criminal law; 5) limitation of the subject of customs fraud (art. 199-1) to only goods brought to Lithuania from another European Union country unjustifiably restricts the scope of the norm, which does not cover violations of special procedures (customs warehousing, free zones, temporary admission, end-use, inward and outward processing) applicable to goods brought directly from third countries; 6) all customs related crimes can be merged into one article of the Criminal Code and included into section of financial criminal offenses.

***Keywords**: smuggling, customs fraud, the unlawful non-export of goods or products from the Republic of Lithuania, model of criminalization of customs infringements.*

Oleg Fedosiuk, socialinių mokslų daktaras, Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamosios teisės normų aiškinimo, taikymo bei tobulinimo problemos.

Oleg Fedosiuk, doctor of social sciences, professor at Mykolas Romeris University, Mykolas Romeris Law School, Department of Criminal Law and Procedures. Research interests: issues of interpretation, application and development of criminal law.